

1

Oma was altijd zo trots op haar mooie haar.

Als een soort Eva in het paradijs kon ze haar naaktheid verbergen in haar lange haar dat helemaal tot haar knieholte reikte, een fluweelzacht goudblond kleed. Ze knipte het nooit, wat de mode ook voorschreef – nee, 's nachts droeg ze het in polsdikke vlechten en overdag in een kunstig opgerolde kroon op haar hoofd, een tiara van vrouwelijke waardigheid; aanvankelijk hoogblond, vervolgens met grijze strepen erin, sneeuwwit toen ze oud werd en ten slotte opgelost in witte, blauwbleke strengen toen ze na een beroerte op haar doodsbed lag met de haren uitgespreid over het kussen, wit op wit als verse sneeuw op die van gisteren. Met de ene hand die ze nog bewegen kon, probeerde ze het haar uit haar gezicht te strijken, een door ijdelheid gestuurde reflex: in een steeds donker wordend labyrint van stervende hersenen lichtte nog een vonkje op van trots, trots op dat prachtige haar.

Eens een klein meisje ... Lieve oma, ik zie je zo duidelijk voor me: mooi aangekleed in een blauwe jurk met matrozenkraag, plisséschort, in ribbels gebreide kousen en stevige hoge schoenen. In de keuken scheen de zon op de koperen pannen, het was een zomerochtend in Kolding en moeder Ingeborg kamde jouw dikke blonde haar met de hoornen kam terwijl ze – tegen haar zin – glimlachte van trots op haar dochter. Luther en Beck keken van hun portret aan de muur op hen neer, met sombere en afkeurende blikken, maar hun strenge protestantse vroomheid streed een ongelijke strijd met een moeder die trots was op de vrouwelijke schoonheid

die ze haar dochter als erfgoed had meegegeven; trots en weemoedig wellicht, want die schoonheid was immers gedoemd kortstondig te bloeien en lang te verwelken. Maar op dat moment scheen de zon enkele korte ogenblikken; het was een Deense zomermorgen in Kolding en de zon scheen op jouw blonde haar.

Kortstondig bloeien, langdurig verwelken ... Ja, wat heeft een arm meisje in Kolding eraan dat ze jong is en mooi en een trotse haarkroon draagt als ze toch gedoemd is tot een vrouwenleven van werken en baren, een leven dat haar in tien jaar zal veranderen in een oude vrouw, als ze al niet het verkeerde pad opgaat dat evenzeer tot verdoemenis leidt? Dat moet ze zich hebben afgevraagd, deze Dagmar Louise Pionine Madsen, toen ze als tiener 's ochtends haar prachtige haar verzorgde voor ze naar de bloemenwinkel ging, waar jongheren met hoge hoeden anjers kochten voor in hun knoopsgat en betaalden met een gouden muntstuk van twintig kroon dat glanzend in hun glacéhandschoen lag, terwijl ze haar fluisterend uitnodigden voor een souper met champagne in een *chambre séparée*, mevrouw. De brede of de smalle weg: voor een meisje in Kolding leidden beide tot misère, hoe trots ze ook de haarkroon droeg die moedertje natuur haar in een gulle bui geschonken had.

Maar het wonder gebeurde. Uiteindelijk viel ze voor een van die jongheren en, vreemd genoeg: het was een fatsoenlijke man die zijn woord hield, althans nadat Dagmar Louise Pionine hem met haar tranen had overgoten. Ze trouwden, ze volgde haar echtgenoot naar Stockholm, ze werd een deftige jonge mevrouw die trots voor de kaptafel haar haarkroon in de spiegel bekeek, terwijl opa zijn zakhorloge openknipte en klaagde over die langzame vrouwtjes en zich afvroeg: hoe

komen we toch in vredesnaam nog op tijd in Berns Salonger om het aanvangslied van Dagmar Hansen te horen?

‘Oh Dagmar, Oh Dagmar.
Houd ik van jou, dan houd jij van mij!’
‘Oh Dagmar, Oh Dagmar,
God bewaar me, ik kom niet meer bij.’

Maar de liederen verstomden, opa werd ziek, verschrompelde en stierf, oma werd een eenzame oude vrouw en het met ontelbare spelden vastzetten van haar wit wordende haarkroon ging elke ochtend moeizamer: de talloze spelden die op de grond vielen – steeds moeilijker werd het ze terug te vinden als ze halfblind het huis probeerde op te ruimen om het om zich heen een beetje netjes te houden. En als ze thuis kwam van de bazaar of het koffiedrinken na de kerkdienst en het bijna een onmogelijke opgave leek haar haar los te maken en te vlechten voor de nacht, gebeurde het wel dat ze snikend voor de spiegel zat: ‘Ach! Het lukt me niet meer! Ik ben zo moe, ik kan het niet meer zien ...’ Maar het was nu eenmaal werk dat gedaan moest worden, een vrouw moest voor haar haar zorgen en het was haar trots om mooi te blijven tot het einde toe.

Maar na de beroerte zorgden de zusters, als ze tijd hadden, voor haar haar; ja, oma werd verzorgd als in haar kindertijd en merkwaardig genoeg probeerden ze nooit haar haar kort te knippen, waarschijnlijk uit een gevoel van vrouwelijke solidariteit: die gehaaste meisjes moeten vermoed hebben wat dat haar voor oma betekende, dus lieten ze de schaar met rust en bespaarden haar de laatste vernedering.

Haar witte haar ging mee de kist in en in het crematorium

laaide het op als een laatste offer aan de tijd en de vergankelijkheid. Maar het was terecht dat ze het met zich mee mocht dragen in de dood: oma was altijd zo trots op haar mooie haar.

Een inzicht, een gebod dat ze zichzelf had opgelegd was een belangrijk deel van haar rol: mooi haar is een gave Gods aan de vrouw en ze behoort dat sieraad te verzorgen en te koesteren zonder eraan te denken hoeveel moeite het kost. Ze dient namelijk de man te behagen. Maar daarmee krijgt ze ook het recht eisen te stellen. Trouw, rechtvaardigheid en kracht kon ze eisen van de man die van haar vrouwelijkheid mocht genieten, en toen opa niet langer voldeed, toen hij geen man meer was, was ze in haar wreedheid even onverbiddelijk als de natuur zelf. Ze was aan een man ondergeschikt zolang hij een man was, maar langer niet.

Wat een prachtige voorjaarsdag. Daar buiten bloeien de kersbomen als wit schuim boven het groen in de sterke geur van leven, en dan opeens die ontmoeting met dat jonge meisje in de bus. Het gaf hem een vreemd, onrustig gevoel.

Erik Feldmann heeft op deze mooie meidag in 1968 zijn grootmoeder naar haar graf gebracht. Hij is hiernaartoe gekomen, naar oma's vervallen huis in Enskede en is over de drempel het verleden binnengestapt – hier staat hij nu, een jonge man gekleed als een oude heer in een grijze popeline regenjas met paraplu en een zwart pak met witte das. Hier staat hij in het verleden en houdt een bundeltje haarspelden in zijn hand, dat hij bekijkt door de glazen van zijn oudemanenbril met gouden montuur. Zoals altijd heeft hij uit louter gewoonte zijn hand over het dressoir in de hal gestreken en zoals altijd oma's haarspelden gevonden. Hij herinnert zich weer de oude vrouw die daar voor de spiegel zat, terwijl ze

met haar handen moeizaam zwoegend de witte berg haar tot een enorme koepel vormde. Ja, ze was trots op haar haar, oma, maar ten slotte werd ze moe en bijna blind en liet ze de haarspelden overal vallen. En pas nu besef ik dat.

Oma is dood en haar huis nagenoeg levenloos. Het ontwaakt slechts met enige moeite om zijn gast te ontvangen, als een stokoude hond die zijn kop optilt en krachteloos met zijn staart op de vloer slaat om vervolgens weer in elkaar te zakken, met de ogen knippert en knikkebollend in slaap valt – de dood nabij. De kleine woning heeft zo lang leeggestaan terwijl Dagmar Louise Pionine in het verpleeghuis op haar dood lag te wachten. Nu is dat voorbij en het oude huis kijkt met vermoeide onwil naar zijn nieuwe eigenaar, kleinzoon Erik Feldmann die daar in de hal staat met zijn handen vol haarspelden en die maar aan één ding denkt: oma was altijd zo trots op haar mooie haar. En nu is ze dood en voor altijd weg.

En ik, die dacht dat ze ons allemaal zou overleven. Wat zoek ik hier eigenlijk? Een testament, een boodschap? Ik hoor thuis te zijn bij Cecilia maar toch wil ik blijven. Ik kruip als een heremietkreeft in het door jou achtergelaten slakkenhuis, lieve oma. Als een hyena die het leger van de leeuw opzoekt.

De kleine hal is veranderd in een salon met een spiegel als altaarstuk waar jij je haar aanbad, met een dressoir, een tafel, stoelen en een kleine boekenkast vol gestolen boeken. Hier staat H.C. Andersen in roodlinnen band en hier Grundtvig in zwart, hier staan *Adam Homo* van Paludan-Müller en de liefdesgedichten van Winther en hier de boeken van Drachmann over Sleeswijk, vorst en vaderland, maar niets van Herman Bang, dat was immers een homo en bovendien een slechte patriot – zo schrijf je toch niet over de slag bij Dybbøl! Hier

staat een band van Troels-Lund, gestolen uit een bibliotheek in Kolding en hier een nog niet opengesneden boek van Karen Blixen, want die was immers baronesse, al schreef ze hoogst merkwaardig. En als blijk van waardering voor de Zweedse cultuur: twee banden van Selma Lagerlöf en een bloemlezing van Viktor Rydberg in roodlinnen band met gouden opdruk. Maar achter Rydberg liggen veelvuldig beduimelde boeken van Morten Korch, een onzedelijk medisch werk en een oude uitgave van Zola's *Nana*, rijk geïllustreerd.

Naast de boekenkast zit de deur naar de badkamer met het onwillige toilet. Je moest doorspoelen door aan het porseleinen handvat van een messing ketting te trekken, maar in de loop der jaren functioneerde het mechanisme steeds slechter en ging het doorspoelen almaar moeizamer, zodat er een zeer speciale ruk voor nodig was die ten slotte alleen oma beheerste. Een ruk – en het oude toilet begon eerst te kuchen en te borrelen alvorens het water met bevrijdend gebruis doorspoelde. Oma's gasten waren bekend met het falende mechaniek en lieten het doortrekken graag aan oma over, maar de oude Löwenstein vergat altijd hoe het zat en als hij naar de badkamer ging om zijn astmasigaretje te roken en een plas te doen, beging hij steevast de onvergeeflijke fout zelf aan de ketting te trekken. Het maakte een ongelooflijk lawaai als hij aan het handvat begon te rukken, terwijl het toilet weigerde mee te werken. In de woonkamer zat oma met haar gasten, mevrouw Löwenstein, het echtpaar Von Lundblad en het echtpaar Bille-Sørensen, en hun elegante conversatie stokte als de heer Löwenstein vloekend en tierend aan de ketting trok. Ten slotte moest oma al haar waardigheid laten varen en hem te hulp snellen.

‘Trekken en loslaten’, riep ze door een kier in de deur.

‘Trekken en loslaten, meneer Löwenstein!’

‘Diese verdammte Toilette! Verdomme!’

‘Ooh! Voorzichtig, meneer Löwenstein!’

‘Verdammt auch! Jetzt ist mir der Strick abgerissen!’

Het was een vreselijke herrie tot de heer Löwenstein eindelijk kon worden overgehaald de deur te openen om met zijn kleren in de war naar buiten te komen, briesend van Teutoonse woede terwijl oma naar binnen glipte, de juiste ruk aan de ketting gaf en het gewenste bruisen tot stand bracht.

Ze had nooit geld om het toilet te laten repareren, laat staan een nieuw te laten installeren. Elke avond bad ze tot Onze Lieve Heer of haar huis in ieder geval nog tijdens haar leven overeind mocht blijven staan. Haar gebed werd verhoord maar dat het slechts uitstel van executie was, is nu duidelijk te zien. De *Sixtijnse Madonna*, de reproductie van het beeld *Jezus van Thorwaldsen* en de *Karoliners* van Cederström kunnen de vochtvlekken op het behang niet langer maskeren. Dit huis zal zijn meesteres niet lang overleven.

Daar op het dressoir staat het ‘mooie Deense servies’. Dat servies had in de mythologie van mijn jeugd een zeer speciale plek. Denemarken was in mijn Zweedse ogen een land dat overvloedige van melk en honing, oma was onmetelijk rijk – denk alleen maar eens aan het Deense servies! Die sierlijke witte voorwerpen met blauwe bloemdecoraties waren van onschatbare waarde en op gewone dagen kwamen die heus niet van hun plaats. Uiteindelijk werden ze uitgesteld op het dressoir alwaar ze bewonderd werden als in een museum. Twee stappen afstand, handen op de rug, adem inhouden en met open mond alleen maar kijken!

Hier staan ze nu, de kostbaarheden. Erik Feldmann wordt overvallen door een plotseling verlangen de schatten van

nabij te onderzoeken, ze in zijn hand te nemen, hun gewicht te voelen en ze van alle kanten te bekijken. Handen op je rug! Hij schrikt een beetje van zijn eigen overmoed – maar m'n hemeltje, oma is er toch niet meer, die is nu toch dood ...

Maar wat hij omdraait in zijn handen is slechts rommel. Overal gekartelde randen van afgebroken scherven, kapotte oortjes en handgrepen, en de ergste beschadigingen zijn amateuristisch gelijmd met splintertjes inferieur materiaal. En nu ziet hij pas dat deze mooie uitstalling slechts tot doel heeft al die gebreken te verhullen. Ja, zo is het. Oma's huis is één grote toneelcoulisse.

Hij loopt naar de keuken. De gaslucht vertelt hem dat het fornuis nog functioneert: Meneer de ingenieur, oma's kostganger, mag af en toe het fornuis gebruiken voor zijn intieme soupetjes. Vandaag is hij weg, als gebruikelijk. Misschien komt hij vanavond thuis, samen met een gast – altijd een jongeman die in de bloei van zijn leven is.

Op het marmeren aanrecht staat de koffiepot met een schoongewassen filter en Erik vindt in een blik een restje geurloze koffie, geurloos als kruiden in het graf van een farao. Maar hij kan er net een kop koffie van zetten, koffie die hij drinkt uit een kopje van het mooie Deense servies. Dat er ooit een dag als deze zou aanbreken waarop ik onuitgenodigd uit zo'n kopje zou drinken, weliswaar een kopje zonder oor, maar toch.

Erik Feldmann proeft de waterige smaak van oude, geurloze koffie en ziet het oppervlak van het bruinzwarte vocht heen en weer wiegen in roomwit porselein. Dit is nu van mij, uiteindelijk. Een waardeloze erfenis. Dat wat ik zo lang en vurig begeerde, blijkt uiteindelijk niets waard. Zijn teleurstelling gaat gepaard met een zekere mate van tevredenheid:

eigenlijk is het precies wat ik had kunnen denken. Nergens op hopen, niets begeren. Zo is het goed.

Hier zit hij nu in het huis van zijn grootmoeder. Hij is zesendertig jaar maar ziet er ouder uit: zijn donkere haar begint al grijs te worden. Het is kortgeknipt en gekamd met een scheiding, hij is gladgeschoren, ouderwets correct. Hij lijkt ouder, hij wil veel ouder zijn dan hij is. Hij is keurig gekleed en draagt een bril met een gouden montuur als een oude man. Die oudemannenbril kocht hij op zijn vijfendertigste verjaardag voor zichzelf: dat verbaasde Cecilia.

‘Ben je van plan die doordeweeks te dragen?’

‘Jazeker.’

‘Wat is er mis met je gewone bril?’

‘Ik wil me niet jonger voordoen dan ik ben.’

‘Maar zo oud ben je toch niet ...’

En ze boog haar hoofd boven haar theekopje: was ze zelf hier niet medeschuldig aan? Als een vrouw een man buitensluit uit haar liefdevolle omhelzing, wordt hij vanzelf een oude man. Maar hij wil immers een oude man zijn, een nette chique oude heer in een kostuum met een dubbele rij knopen, een grijze popeline jas en een strak opgerolde paraplu. Ik ben oud, ik heb het geschenk dat jij me weigert te geven, helemaal niet nodig. Ik hoef geen liefde meer, geen leven meer. Want ik ben oud.

Maar hij is niet oud. Hij is niet onkwetsbaar. In de bus zag hij een jong meisje, blond, misschien net als oma toen ze jong was: klein, sterk en mollig. Ze stond in de bus, hield zich vast aan een lus boven haar hoofd en praatte met iemand die hij niet kon zien, ze had haar hoofd afgewend. De kraag van haar polo stond wijd open, ze was verhit door de meiwarmte en om haar heen hing een sterke geur van gezonde vrouwelijkheid.

Haar spijkerbroek zat strak rond haar stevige heupen. Ze praatte over de studentenopstanden dit voorjaar, maar hij luisterde niet naar de details, die gingen hem niet aan. Door zijn bril met het gouden montuur keek hij naar haar met de onverschillige blik van een oude man: een gezonde jonge vrouw, daar heb ik niks mee te maken, want ik ben oud.

Maar hij is immers niet oud. Een gezond jong vrouwenlijf, niets bijzonders. Maar toen de bus in een bocht overhield, toen ze wankelde en haar zachte borst heel even zijn voorhoofd raakte – oh jee, neem me niet kwalijk, ach het geeft niet, niets om je druk over te maken – maar die kortstondige aanraking van haar lichaam ging als een elektrische schok door hem heen. Hij beefde van verlangen en kon maar nauwelijks zijn hand in bedwang houden; hij wilde het meisje overvallen, haar naar een stil plekje wegdragen en hij was er volstrekt van overtuigd dat hij zijn leven ervoor over zou hebben om in haar armen de liefdesdaad te mogen verrichten ... Het was alsof hij plotseling een aanval van geestesziekte kreeg, hij schrok van zijn eigen gevoel, van de begeerte in zijn onderbewuste, een begeerte die hij niet in de hand had, ja, het duurde enige tijd voor hij er zeker van was dat hij de impuls kon weerstaan zijn hand uit te steken om haar borst aan te raken. Nee, hij was niet oud en zijn geloofsrust was nu heel ver weg. In een flits begreep hij opeens de afschuwelijke waarheid over het gedrag van verkrachters ... een verkrachter, hij, Erik Feldmann, een grijzende heer met een bril met gouden montuur, een chique oude heer, ver boven alle hartstocht verheven ...? Wat een merkwaardige dag, deze dag van dood en van opstanding ...

Toen ze bij de bushalte uitstapte volgde hij het meisje, maar eenmaal in de frisse buitenlucht kwam hij tot bezinning: kalm,

kalm, je bent een oude man ... En dus liep hij de lange weg naar het huis van zijn grootmoeder, onder een witte boog van kersenbloesem, terwijl zijn gedachten afdwaalden naar Cecilia; ja, hij kwam van de crematie van zijn oma en merkte dat hij nu verzonken was in erotische fantasieën over zijn eigen vrouw – hij, een oude man, ver verheven boven alle harts-tocht. Wat een merkwaardige dag.

En hier zit hij nu. Hij buigt zich voorover en legt zijn hoofd in zijn handen, sluit zijn ogen en ruikt de keukenluchtjes die in de jaren na oma's beroerte bijna in het niets zijn opgelost. De geur van bijna geurloze koffie, de verdovende gaslucht die weglekt uit kleine barstjes in de rubberen slang, de resten van zeer oude baklucht. Vet gebakken maaltijden, dat was oma's specialiteit, dat was pas eten voor een echte vent. Vet varkensvlees met appelmoes en bruin gebakken aardappelen, gebakken rundvlees met roomsaus en met de kerst zo'n enorme goudbruin gebraden gans.

Dikke room, gele roomboter, altijd een sterke baklucht en altijd mannen te eten, mannen met hoogrode gezichten van het vele voedsel, van de wijn, de sterke drank en altijd met een straaltje vet dat uit hun mondhoek op het spierwitte servet droop dat ze om hun hals hadden geknoopt – mannen, vrolijk van het eten en drinken, luid pratend en uiteindelijk met purperrode gezichten als ze onthaald werden op koffie met zeven soorten gebak en ten slotte oma's kersenlikeur, dat elixer met een hoog percentage alcohol ...

Cecilia kwam hier zelden want ze voelde zich er niet thuis. Oma's eten vond ze te vet en te zwaar, de vrolijkheid te luidruchtig en de grappen te grof. Ze zat bleek en stilletjes aan tafel en at met lange tanden, terwijl de oude mannen, Löwenstein, Von Lundblad en Bille-Sørensen, druk met

elkaar zaten te praten en door de rode bourgogne, het vet en de goudbruine gans almaar meer opgewonden raakten. Ze zat zich in stilte te ergeren terwijl oma af en toe een blik in haar richting wierp, een blik vol haat en misschien ook wel onzekerheid over een sociale finesse die ze niet begreep. Als Cecilia er bij was, waren oma's deftige gasten opeens niet zo deftig meer.

Cecilia hield niet van dat vette eten. En zelf koken, ook daar heeft ze nooit veel om gegeven, daarin verschilt ze van oma als in zo vele andere zaken. Ze heeft er nooit plezier aan beleefd om voor haar man een maaltijd klaar te maken.

Maar ik weet niet of oma aan de bereiding van het liefdesvoedsel voor Helmuth wel echt die oervrouwelijke vreugde ontleende: misschien is dat alles slechts een mythe. Oma, de oervrouw, de holbewoonster, ach welnee, dat alles was alleen maar spel, een rol die ze vertolkte. Op die mythe grondvestte ze haar bestaan: haar man behagen, hem in haar armen nemen, zelf goed gekleed en mooi zijn met haar trots opgestoken haar als kroon op het werk en ten slotte haar man vet voedsel en drank voorzetten, dit alles om hem mild te stemmen, om haar man te behagen. Ze voelde zich ondergeschikt en om zich geborgen te kunnen voelen, moest ze haar man behagen. Zo was het met Cecilia nooit geweest, die was altijd de sterkste van ons twee.

'Was?' Alsof ze niet nog steeds mijn vrouw is in dit kille hopeloze huwelijk, waar brood, water en sla voldoende voedsel is voor ons liefdesvuur dat al bijna is gedoofd. Sterker dan ik, misschien, maar nu we elkaar niet langer beminnen, kwijnt ook zij weg, net als ik. Mijn bitterheid werd te sterk om de liefdesdaad nog langer te kunnen volbrengen. Kou en stijfheid zijn de lijkst binnengedrongen die we ons

huis noemen. En nu? Het meisje in de bus, ze leek op oma en het was alsof ze me een teken gaf. Dode gevoelens die tot leven worden gewekt, ochtendlicht en kersenbloesem, het beeld van Cecilia op mijn netvlies.

Alsof op deze dag van de dood het leven terugkeert. Hij kijkt in zijn kopje naar de bruine, geurloze toverdrank die het verleden tot leven wekt. Het mooie Deense porselein. Als drijvend stoom rijzen de beelden uit het warme kopje omhoog.

Oma, tachtig jaar geleden als jong meisje in Kolding.

Haar vader was al oud toen ze geboren werd. Misschien kon hij zich uit zijn jeugd nog het Duitse bombardement op de stad herinneren. Misschien was hij in 1864 na de slag bij Dybbøl wel getuige van de terugtocht uit Dannevirke. Vaststaat dat oma een grote haat tegen de Duitsers koesterde, maar dat was in haar generatie normaal. Op een julidag in 1920 zag ze op de voorpagina van *Stockholms-Tidningen* de beroemde foto van de Deense ‘hereniging’ met Noord-Sleeswijk: “Koning Christian rijdt op zijn witte paard Zuid-Jutland binnen.” Dat greep haar zo aan, dat ze naar de badkamer holde en de deur achter zich op slot deed. Daar zat ze op het toilet te huilen. Bij wijze van uitzondering was dit nu eens een oprecht gevoel, niet iets dat ze speelde om een man te beïnvloeden of te behagen. Ze wilde met haar vreugde alleen zijn en daarom sloot ze zich op, zodat ze ongestoord huilen kon.

Opa stond aan de andere kant van de deur, helemaal in de war, klopte en probeerde door het sleutelgat te kijken.

‘Wat is er met je, Mutti?’

‘Hou toch je kop’, riep oma tussen het snikken door. Uiteindelijk snoot ze haar neus, droogde haar tranen en kwam de

badkamer uit, trots als een van de vorstinnen naar wie ze ver-
noemd was. Aanvankelijk gedroeg ze zich twistziek en hoog-
hartig, behandelde opa alsof hij een tinnen soldaatje was,
maar ten slotte liet ze zich overhalen tot een kop koffie met
een amandelbroodje en stond knorrig en morrend toe dat hij
haar zachtjes streelde, tot ze hem in zijn hand beet: het teken
dat het nu tijd was voor de echtelijke liefde. Zoals altijd begreep
opa niets van haar, maar vond haar toch meer betoverend dan
ooit. En zoals altijd werd ook deze echtelijke crisis beslecht
met een feestelijke ‘hereniging’ onder het donzen dekbed van
hun tweepersoonsbed. Na deze lichamelijke vreugde lag opa
wit in bed, ontwapend als zijn Duitse vaderland, terwijl oma
voor de kaptafel haar haar opstak en het lied van ‘De dappe-
re soldaat’ zong.

Lieve oma, over je afkomst uit de klasse van Jutlandse
kleine luiden sprak je bijna nooit en in de loop der jaren werd
je helaas wat snobistisch en arrogant. Over je oom, die leraar
was en die bijna een Deense ridderorde had gekregen, kon je
tot vervelens toe vertellen, maar al die anderen? Eenvoudige
mensen, knechten en dienstbodes, handwerksgezellen die
nooit voor burgerrechten in aanmerking kwamen, jonge
meisjes die naar Kopenhagen reisden om vervolgens het ver-
keerde pad op te gaan in de steegjes achter de *Nikolaaskerk*,
mannen die zich kapot zopen tot ze de duvel zelf aan tafel
zagen zitten en zich in de afgrond stortten, als ze tenminste
niet bekeerd werden door Grundtvig of Beck, eenvoudige en
vergeten mensen die nooit voor een ridderorde zijn voorge-
dragen. Er waren mensen bij die elk jaar op 29 september
naar de jaarmarkt van het *Sint-Michielsfeest* kwamen om hun
diensten aan te bieden aan bazen die werkvolk zochten,
bazen die de gebitten van de mensen inspecteerden, die in

hun spieren knepen en soms bij vrouwen de maat van de heupen opnamen om te kunnen vaststellen of die thuis wel op het matras zouden passen: zulke dingen kon je je grijnzend laten welgevallen als je tot de klasse van eenvoudige mensen behoorde. Jouw mensen dus, lieve oma.

Er waren diverse foto's van moeder Ingeborg op haar oude dag: een strenge, goed geconserveerde vrouw met een wit kanten mutsje op haar kruin. Maar van oma's vader herinner ik me slechts één foto: een kleine, lichtblonde man met angstige ogen en een nerveuze glimlach, precies als mijn eigen vader. Ib Madsen heette hij.

Kleine Ib kwam in de leer bij een slager en werkte zich geleidelijk op. Hij had oog voor vlees, wat een zeldzame gave is. Al snel mocht hij zijn baas helpen bij de inkoop van vee, want hij was alziend als Onze Lieve Heer en goed slachtvee kon hij feilloos onderscheiden van tuberculeuze mormels met slechts een paar pond soepvlees rond de schoften; hij kon bij vee uit Egypte het vette en het magere rundvlees moeiteloos uit elkaar houden en hij werd al snel gevreesd door grote en kleine boeren die hun miezerige dieren te koop aanboden. Hij was een goudmijn die Ib Madsen, ware het niet voor zichzelf, dan in ieder geval voor zijn baas; Ib, een monter klein kereltje met lichtblond haar en vrolijke blauwe ogen. En zoals die een beest kon slachten! Hij sneed het vlees als een topchirurg, waarbij er sappige braadstukken tevoorschijn kwamen die op de zinken toonbank werden opgestapeld als donkerrode, rechthoekige bakstenen, terwijl hij tijdens het snijden onophoudelijk grappen vertelde die chagrijnige huisvrouwen minzaam deden glimlachen en waarmee hij jonge, vrolijke dienstmeisjes aan het schaterlachen bracht, waarbij ze hun rotte tanden achter hun hand verborgen. Ja, Ib Madsen

was inderdaad goud waard voor zijn baas. Alleen was het jammer dat hij de hoogmoedige ambitie had te willen uitstijgen boven de klasse die hem door Onze Lieve Heer was toegewezen. Hij spaarde en zwoegde en er mag worden aangenomen dat hij van grote veehandelaren hier en daar wel eens wat steekpenningen aannam of dat hij soms een biefstuk onder de toonbank verkocht. Uiteindelijk had hij genoeg geld gespaard om voor zichzelf te beginnen – moet je je even voorstellen – maar zijn winkel ging al gauw failliet, zijn voormalige baas was nu immers de concurrent en die had meer dan voldoende contanten om zijn prijzen net zo lang te dumpen tot Ib Madsen bankroet was en met zijn geliefde werk plat op zijn gezicht viel.

Hij had geen kapitaal en geen krediet, hij bezat slechts zijn vakmanschap, zijn oog voor vlees. Maar zelfs zijn beroepstrots doorstond de proef niet: om ten slotte toch nog een paar centen te kunnen verdienen, begon hij te rommelen en te knoeien, waardoor ook zijn laatste klanten wegliepen. Ib Madsen moest met zijn pet in de hand zijn voormalige baas nederig vragen of hij zijn oude baan kon terugkrijgen. Dat mocht, maar wel voor een lager loon helaas, iets anders had hij ook niet verwacht. Hij was dus niet verbaasd, hij vond zijn baas bijna grootmoedig. Dat meesterslager Jensen, de oude vos, zijn vakmanschap eigenlijk hard nodig had, daar had hij nog nooit aan gedacht.

Zo werd hij opnieuw een loonslaaf en deed vervolgens twee ontdekkingen: het socialisme en helaas ook de brandewijn. Geestelijk werd hij getroost door de grote martelaren: Pio, Geleff en Brix, en hij putte kracht uit de zoete sterke Deense korenwijn, zoveel kracht zelfs dat hij ten slotte onder de last ervan begon te wankelen en door zijn knieën ging. Hij

was mislukt, uiteindelijk aan lager wal geraakt. Zijn gezicht werd rood en zijn haar wit.

Ergens aan het begin van de jaren tachtig werd mijn oma geboren als zoveelste in een grote kinderschare. Haar moeder was bleek en versleten en putte kracht uit de vroomheid van de Lutherse liefdadigheidsbeweging. Toch voelde ze ook wereldse trots en blijdschap bij het zien van haar mooie dochter en diens vroegrijpe schoonheid als tiener, ofschoon er dikwijls een angstige huivering door haar heen ging als ze haar prachtige haar stond te kammen: welke vreugde kan een arm meisje aan haar schoonheid beleven? Waartoe zal die schoonheid leiden?

Oma groeide op en werd een mooi meisje. Ja, misschien niet echt mooi, eerder lieflijk met een zachte huid, mollig en rond waar een vrouw dat moet zijn, want Onze Lieve Heer heeft de vrouw nu eenmaal met een passer ontworpen en de man met een liniaal. Ze was een heerlijke dochter van Denemarken, Dagmar Louise Pionine Madsen. Maar welke vreugde beleefde ze daaraan?

Van huis uit had ze de angst voor sociale neergang meegereggen en een weergaloos gevoel voor goed vlees. Ze had haar vader in de laatste fase van zijn verval gezien en de ellende van haar moeder: zo wilde zij het niet.

De vroomheid in huis liet haar koud. Ze zag haar moeder krom gebogen boven de pan met pap, wit en tandeloos, vermagerd en vroeg oud: welke vreugde had zij aan haar geloof beleefd? Zou zij haar beloning aan gene zijde van het leven krijgen? Geloof het maar niet! Dagmar was een heidin die hier op aarde van het paradijs wilde genieten. De vrome houding die ze aannam was slechts een masker om zich toegang te verschaffen tot de galabanketten van de samenleving.

Alleen in kerkelijke kringen kon je immers chique mensen ontmoeten als Lone Bille-Sørensen en doktersvrouw Von Lundblad, die wel ontzettend deftig was maar ook een rotwijf en een secreet.

‘Nu wordt het eindelijk tijd om je in de kerk te laten zien’, riep ze in het Deens tegen me toen ik een tiener werd en van haar over mijn toekomst moest gaan nadenken. Ze beschouwde de koffie na de kerkdienst als een soort succeselixir. Want wat je bij het avondmaal dan ook deelachtig werd, in ieder geval het sacrament van de betere kringen.

De dochter van Ib Madsen werd een verschrikkelijke snob. Voordat ze naar de slager ging om boodschappen te doen, stak ze haar haar op en trok haar mooiste kleren aan, en die arme Johansson zuchtte vol angstige voor gevoelens als hij haar ronde gestalte weer eens door de beslagen winkelruit zag aankomen. Het werd altijd een vertoning en als jongen schaamde ik me dood wanneer ik met haar mee moest naar *Johanssons Charkuteri & Delikatesser*. Tegen Johansson gedroeg ze zich neerbuigend en hooghartig – je denkt toch zeker niet dat zij familiair werd met een slager! Geloof het maar niet! Ze schold en tierde en zelfs wanneer Johansson flink uitpakte met zijn mooiste stukken vlees en onderdanig boog, wees ze zijn aanbod af en koos steevast iets anders, terwijl ze terloops informeerde naar parasieten en wormen, wat voor een slager een grove belediging was. Ze gedroeg zich net zo zeurderig en twistziek als ze dacht dat ‘chique dames’ zich gedroegen, maar in haar poging de koele waardigheid van echte chique dames na te apen, werd ze grof en vulgair. Ik schaamde me voor mijn oma en leed mee met die arme Johansson. Eenmaal volwassen mompelde ik wel eens een excuus om mijn geweten te sussen, maar Johansson had

het nooit kwaad opgevat, voor hem was het meer spel dan werkelijkheid. En als alle echte kunstenaars hield hij van vakinhoudelijke kritiek.

‘Ja, ziet u, de oude mevrouw heeft zo haar eigen wijze van doen’, zei hij terwijl hij minzaam glimlachte. ‘En hoeveel jaar zijn we wel geen burens geweest? Het is toch best leuk dat er nog mensen zijn die verstand van vlees hebben. Ik wou dat ik alleen maar van zulke klanten had, maar tegenwoordig willen de mensen alleen nog maar worst of karbonade. Er zijn er niet veel meer met verstand van vlees. En binnenkort wordt het hele zootje hier toch allemaal zelfbediening.’

Van vlees had ze verstand, maar ook van bloemen. Als tiener werd ze al vrijgesteld van handarbeid en huishoudelijk werk om in een bloemenwinkel te werken en mooi te wezen voor de heren. Dat was een groot succes.

Nee, kransen vlechten en bloemschikken kon ze niet, dat deed juffrouw Jørgensen in de kas achter de winkel, terwijl Dagmar Louise liefvallig en mooi gekapt bij de toonbank stond te glimlachen. Ze was aangesteld om klanten naar binnen te lokken, vooral mannen.

Lieve oma, ik herinner me jouw jonge schoonheid van een foto die gemaakt moet zijn toen je net bloemenverkoopster was geworden. De eerste woorden Deens die ik geleerd heb stonden op de achterkant van die foto, waar rijen handen waren afgedrukt met een manchet en een stuk mouw van een jasje waaruit een hand stak die naar een schreeuwerige reclameboodschap wees: “*Caprianis Atelier for Portraiter, Prospector og Reproductioner*”, gelegen in de *Helligkorsgade* tegenover het hotel van Svensson. Op die foto kijk je trots en zelfverzekerd in de camera, trots op je mooie haar en je

gestreepte jurk waarvan de naden strak om je ronde frisse lijf staan, het lijf dat de mannen op de *Helligkorsgade* deed om-draaien om jou met open mond na te staren terwijl je heup-wiegend voorbij liep: ja, alstublieft mijne heren, is er verder nog iets van uw dienst ... Wat was je een mooie meid!

Maar dat is niet hoe ik me je herinner, lieve oma. Ik herinner me een klein rechthoekig oud vrouwtje met een berg wit haar, een kleine ronde neus, wilskrachtig samengeknepen lippen boven een kin die naar voren stak als de steven van een schip en lichtblauwe, wantrouwige ogen achter brillenglazen, je ogen die in de loop der jaren vertroebelden door staar. Maar het gebeurde wel dat die brede mond zich tot een glimlach krulde en je je armen naar me uitstreekte – Doerak! Oma's schat! – En zo verdronken we in jouw zachte omhelzing die naar eau de cologne rook en een zurige lichaamsgeur had die in de loop der jaren weliswaar sterker werd, maar die in onze neuzen toch heerlijk rook, want als jouw genadige licht over de heren Feldmann scheen, was jij *de* vrouw in ons leven en we hielden van je boven alles, lieve oma.

Soms zat je zuchtend met die oude foto in de hand, weemoedig en trots tegelijk, terwijl je zachtjes in jezelf mompelde: ach ja, is het geen heerlijk wonder? Een wonder dat je Kolding had kunnen ontvluchten? Of een wonder dat in een achterbuurt van die stad zo'n schoonheid bloeien kon, want in die tijd en binnen de klasse waartoe jij behoorde was vrouwelijke schoonheid even vergankelijk als een klaproos; die werd maar al te gemakkelijk verwoest door tuberculose en lupus, bevriezing en struma, Engelse ziekte en botontkalking, hongeroedeem, een wit gezicht, vermoeide ogen en dof haar ... Welk wonder, lieve oma, heeft jouw schoonheid van de ondergang gered? Heeft moeder Ingeborg je misschien af

en toe stiekem de lekkere hapjes toegestopt die eigenlijk je vele broertjes en zusjes hadden moeten krijgen, Thyra en Elle, Fredrik, Christian of Mads? Of was het gewoon de ondemocratische genade van moedertje natuur?

Ik weet het niet. Ik weet van jouw jeugd zo weinig, lieve oma. Ik weet maar zo weinig.

Maar nu komt er een herinnering bij me boven aan iets dat je me ooit vertelde, ja, ik weet het weer, het betekent misschien niet veel, maar toch ... Je was net in die bloemenwinkel als verkoopster aangesteld toen je onverwacht de deftigste klant kreeg die het koninkrijk Denemarken te bieden had: graaf Mogens Frijs av Frijsenborg. Hij was in de stad op doorreis, vergezeld door twee jonge mannen, adjudanten of secretarissen, die in jouw winkel de graaf met veel woorden maar discreet probeerden over te halen een boeket bloemen te sturen naar het huis van enkele partijgenoten in de stad. Maar de graaf aarzelde, keek onder zijn zware wenkbrauwen naar de vloer terwijl hij met zijn stok in een op de grond gevallen roos peuterde, schudde uiteindelijk zijn hoofd en zag ervan af.

‘Nee, het is goed zo. Het is toch te laat. Het heeft geen zin meer.’

De machtige graaf stond een moment in gedachten verzonken, met zijn muisgrijze handschoenen tegen de slaap. De adjudanten wachtten stil en beleefd, terwijl oma haar adem inhield. Waar dacht hij aan, deze belangrijke man?

Misschien dacht hij: mijn Denemarken staat op het punt te verdwijnen. Ik heb geen macht meer in dit land, een macht die ooit zo vanzelfsprekend mijn erfdeel was dat ik niet eens de tastbare tekenen ervan nodig had, een hoog ambt of een ministersportefeuille, een macht die me zo vanzelfsprekend

toebehoorde dat ik me als een feodale vorst verzetten kon tegen alles wat me niet beviel en ik allianties kon vormen, partijen kon oprichten onder eigen vlag. Maar nu is er een nieuw Denemarken in aantocht met socialisme, waar de macht bij het volk ligt; de macht valt me uit handen als een betoverd zwaard, ik kan niet langer kiezen, want ik ben machteloos ... Mijn hemel, dacht Mogens Kragh-Juul-Vindh-Frijs in een bloemenwinkel in Kolding, de geschiedenis walst over me heen. Dus ben ik een verliezer ...

Hij keek met vermoeide en weemoedige ogen naar het blonde, mollige bloemenmeisje, streek met een hand door zijn snor en staaarde haar met een lege blik aan. Dagmar Louise neeg toegewijd voor het oog van deze machtige man, een onvrijwillig teken van onderwerping. Deze machtige graaf straalde rijkdom uit en macht die ze niet kon weerstaan. Mocht hij iets van haar willen, dan hoefde hij slechts een teken te geven, waarna ze gedwongen was deze heer en meester te gehoorzamen, hem in haar armen te nemen en zijn bastaards te baren, die zekerheid voelde ze in haar rode bloed dat ze van generaties lijfeigenen had meegekregen. Voor haar stond een heerser en zij had slechts te gehoorzamen.

Het zijn mensen als zij die Denemarken zullen bezitten, dacht hij. Is dat niet absurd?

Nee, hij wilde niets van haar. Hij glimlachte en wendde zijn blik af. Dagmar Louise was bijna teleurgesteld.

‘Nee, het is goed zo.’ Hij schudde het hoofd. ‘Het heeft geen zin meer. Als ik een hele reeks burgerdames moet omkopen ... Het is goed zo.’

De adjudanten keken elkaar bezorgd aan. De graaf stond nog een ogenblik in gedachten verzonken. De zijden rand van zijn hoge hoed glom als lak. Toen kwam hij weer bij zinnen

en glimlachte naar Dagmar Louise. Hij vond het prettig iets aardigs tegen het eenvoudige meisje te zeggen. Ze bloosde en maakte een buiginkje, onderworpen aan zijn blik.

Ten slotte kocht hij een anjer voor in het knoopsgat van zijn rokkostuum, gaf haar tien kroon, knikte en vertrok met de adjudanten in zijn kielzog.

Dagmar Louise voelde zich uitgeput als na een warm bad. Voor het eerst van haar leven had ze tot in haar botten gevoeld wat macht en rijkdom werkelijk betekenden en ze besefte hoe diep de afgrond was tussen haar en echt deftige mensen, al diegenen die ze in haar eeuwige Deens blijvend zou onderbrengen in de categorie '*snycke mennesker*', chique mensen.

Ze had nog een lange weg te gaan.

Ze zat op een krukje tussen de rozen en asters, Dagmar Louise Madsen en dacht diep na over de graaf en al wat hij vertegenwoordigde. De geur van bloemen in de kleine winkel was zoet en sterk. Het was een septemberdag waarop het koele melancholieke Noord-Europese zonlicht door de winkelruit scheen en de in het glas geslepen letters schaduwen op haar knieën wierpen. Dagmar Louise dacht aan graaf Mogens Frijs av Frijsenborg. Ze dacht aan de door drankmisbruik verzopen slager Ib Madsen. De geur van eau de cologne en de stank van brandewijn. Alles in haar leven leek opeens ingewikkeld en moeilijk.

Maar één ding wist ze zeker: hier, op de bodem van de samenleving wilde ze niet blijven, ze wilde omhoog, ze wilde een van die chique mensen worden. Geen gravin, goeie genade nee, Dagmar Louise was realist. Maar ze wilde weg uit dit gehucht, omhoog, ze wilde weg uit Kolding. Ze streek over haar borsten en heupen: haar vrouwelijkheid was haar

enige bezit. Die zou ze duur verkopen. Ooit zou ze een chique dame worden, koste wat het kost.

De besluitvaardige stemming ebde uit haar weg toen ze naar haar vieze, mollige handen keek. Nee, misschien was het toch onmogelijk. Als je een chique dame wilde worden, mochten je handen er niet zo uitzien. Ach, wat was het allemaal moeilijk! Het was echt niet voldoende je als een dame te kleden, er waren zoveel andere dingen die telden. De jonge mannen in Kolding, al die galante flaneurs konden wel een hoge hoed opzetten en een rokkostuum aantrekken, maar hoeveel van hen waren in staat dat uniform van de hogere klasse te dragen zoals graaf Mogens Frijs dat kon? En hoe zou Dagmar Louise ooit haar mollige handen voor de blikken van echt chique dames kunnen verbergen?

Het was moeilijk om uit de diepte omhoog te klimmen, om eindelijk zelf een chique mevrouw te worden. Mismoedig keek ze naar haar handen: rouwrandjes en rode knokkels. Moeilijk was het.

Eén ding stond echter voor haar vast: haar maagdelijkheid zou ze als een schat bewaren. Die zou ze duur verkopen. En ze zou stoppen met groene zeep: voor haar handen zou ze voortaan alleen nog *Savon de Rose* gebruiken en glycerine en amandelmelk. Op de een of andere manier zou ze slagen, want in Kolding wilde ze niet blijven, nooit!

Als ze zich maar de mannen van het lijf kon houden.

Als ze maar kon waken over haar maagdelijkheid.

Maar dat was nu juist iets wat ze niet kon.

Slechts één week na het bezoek van de graaf was Dagmar Louise een gevallen vrouw. Haar moeder zou haar al snel verdoemd noemen. Zonder het sacrament van het huwelijk had ze haar degelijkheid overgeleverd aan de grove lusten

van een man. Ze had Helmuth Feldmann ontmoet.

Op een winderige septemberdag kwam hij de winkel binnen, lichtte de bolhoed op van zijn kortgeknipte haar en zei iets beleefds in gebroken Scandinavisch. Vervolgens bleef hij stokstijf staan en staarde met een dommige blik naar Dagmar Louise. De elegante man van de wereld veranderde in een jongetje dat met open mond begerig naar een stuk speelgoed kijkt of gebak. Nee, geen jongetje, nee ... Die verblufte ronde ogen verhardden zich tot een blik vol mannelijke lust. Ze herkende die blik en wist wat die betekende: haar hart sprong op als een vis. Een man keek vol begeerte naar haar, dat was niets nieuws. Maar nu voelde ze, beteuterd en bijna verschrikt, dat ze deze keer geen nee kon zeggen. Die krachtige blik kon ze niet weerstaan en dat wilde ze ook niet. Ze durfde hem niet aan te kijken, boog het hoofd met de blonde haarkroon ten teken van onderwerping en probeerde haar rode handen onder de toonbank te verbergen. Haar hart bonsde. Net als toen ze de graaf ontmoette, maar toch anders. Nu was het meer de man dan de macht die haar zinnen beroerde. Ze was totaal van streek. Waken over haar maagdelijkheid, zich de mannen van het lijf houden ... Alle trotse voorne mens vlogen haar blonde hoofd uit als geschrokken vogels uit een korenschoof. En haar hart bonsde.

En jij, lieve opa, wat voelde jij? Misschien wel hetzelfde als ik toen ik dat meisje tegenkwam in de bus op weg hiernaartoe, een schok of een soort klap op je hoofd. Een fris jong vrouwenlichaam, iets zo verschrikkelijk banaals, want de wereld wemelt er immers van. Maar plotseling wordt een man de ogen geopend, zodat hij kan zien en de vrouwelijkheid voelt als de hitte uit een openstaande oven. Zowel jij als ik. Misschien een wild verlangen om ons gezicht en lippen

tegen een witte, naakte vrouwenhuid te drukken, bedwelmd door de geur als die van vochtig hout van een in het voorjaar gevelde beuk.

Net als het moment waarop de werkelijkheid zijn sluier neerlaat voor de blik van een mysticus en deze in extase de aanwezigheid van God ervaart, zo ook zijn deze momenten waarop de vrouwelijkheid geopenbaard wordt aan het oog van een man. Het leven had hun ogen geopend en ze zagen dat zij een man en een vrouw waren. Daar stond Dagmar Louise, vol gelukzalige spanning, terwijl heel haar wezen een ja uitstraalde en nog eens ja. Al haar trotse toekomstplannen vielen in duigen, het leven brak haar wil open als een mossel, ze had er niets tegenin te brengen, ze was bereid. Als hij maar niet mijn vuile ruwe handen ziet, als hij maar tegen me praat, nu, direct ...

Op de wijzerplaat van een klok duurt de eeuwigheid van het gevoel maar een seconde: zo stonden ze slechts een ogenblik met hun gemeenschappelijke gevoel. Juffrouw Jørgensen merkte niets vanuit de kas achter de winkel waar ze sterke thee met rum zat te drinken. De statige klant werd zich bewust van de hoed die hij in zijn hand hield – waarom was hij hier eigenlijk naar binnengegaan? Hij mompelde verward iets over rozen, maar was direct weer de draad kwijt. Wie moest hij ook weer rozen sturen? Hij herinnerde het zich niet. Hij wees naar een cactus en betaalde. Met de cactus op zijn arm nodigde hij haar uit voor het diner. Ze boog haar hoofd en telde in stilte tot tien om hem de indruk van eerbare aarzeling te geven, maar was opgelucht dat hij het vroeg. Dus fluisterde ze zachtjes ja.

Diezelfde nacht verloor ze haar zo dierbare maagdelijkheid en werd een gevallen vrouw. Toen ze tegen de ochtend

thuis kwam was haar moeder de wanhoop nabij, uitgeput door te weinig slaap en op voorhand al woedend. Dagmar Louise brieste nijdig terug en onderbrak alle bijbelse spreuken die haar moeder uit haar mond liet rollen, en toen ook haar vader ruzie begon te maken, sloeg ze hem met een vaatdoek in het gezicht. Ze kwam te laat in de winkel, ja, ze was volledig betoverd, dit degelijke meisje. In één nacht had ze al haar goede voornemens overboord gezet, want nu was alles anders en nieuw. Het was volstrekt onzinnig, ze wist niet eens of hij de belofte die hij die nacht in het donker in haar oor had gefluisterd wel zou nakomen ... Ach, niets aan te doen. Het was nu te laat om op haar schreden terug te keren. Haar ogen brandden van liefde en van een slapeloze nacht.

Ze waren een week samen en uiteindelijk kwam ze te weten wie hij was.

Hij was een Duitser en heette Helmuth Feldmann, godzijdank geen Pruis, maar voor een meisje uit Kolding was een Duitser al erg genoeg, stel je voor, verliefd worden op een Duitser, te gek voor woorden eigenlijk, wat zou haar familie wel niet zeggen ... Maar waarom zou de liefde zich iets aantrekken van een naam of nationaliteit? Ach, de liefde moest je wel gehoorzamen. Dagmar koesterde haar fatalisme dat grensde aan bijgeloof: Gods wil geschiede! Misschien was die machtige graaf slechts een voorbode geweest, een dienaar van de liefde die was langsgekomen om voor zijn heer een kamer te reserveren: Mogens Frijs, een cupido met hoge hoed.

Helmuth heette hij, een jonge typograaf uit Leipzig die onlangs naar Zweden was gekomen om zijn vakkennis aan te bieden aan bedrijven in Noord-Europa, waar hij opdrachten kreeg van *Bruzelius*, *Haeggströms*, *Berlingska* en andere

drukkerijen waar nieuwe drukpersen moesten worden geïnstalleerd. Als laatsten maakten de Denen van zijn diensten gebruik en nu werkte hij voor *Nielsen & Lydiche, Ålborgs Stiftbogtrykkeri* en voor een drukker van gelegenheden-drukwerk in Kolding die zijn bedrijf wilde uitbreiden met behulp van rotatiedruk. In Zweden wachtten hem nieuwe opdrachten, misschien zelfs een vaste aanstelling en een loopbaan bij *Vankif & Göta Lejon*.

Maar Dagmar wist van al die dingen niets af. Ze zag alleen dat de stof van zijn rokkostuum van de beste kwaliteit was, dat zijn horlogeketting dun was maar wel van echt goud en dat hij met foaien smeedt op een wijze die aanvankelijk indruk op haar maakte, maar die haar later steeds meer ging ergeren. Ze beschouwde zijn geld al als hun gemeenschappelijk bezit, geld dat ze straks voor haar uitzet nodig had en voor de kinderen die ze spoedig baren zou. Dus rechtte ze de rug van haar mollige lichaam, zuchtte en pruttelde geïrriteerd wanneer de obers weer eens bogen als knipmessen als dank voor zijn vrijgevigheid. Wat een verspilling! Zo'n opgeblazen Duitser! Als ze eenmaal getrouwd waren zou ze hem verdomme wel eens de waarheid zeggen ... Ach, die mannen ook.

Ze dacht aan Ib Madsen en huiverde.

Maar het was slechts een klein wolkje aan hun zomerse liefdeshemel. Helmuth bleef langer in Kolding dan de bedoeling was en ze beleefden een week van onbezorgd geluk. Ze kwam bijna elke dag te laat op haar werk en stak haar tong uit als juffrouw Jørgensen tekeerging en haar uitschold; thuis kwam ze alleen om zich te verkleden, terwijl haar moeder huilend God aanriep en haar wees op de moraal, goede zeden, fatsoen en dreigde met hel en verdoemenis. Dagmar Louise

keek haar moeder met haar ronde blauwe ogen alleen maar aan: waar heeft dat mens het in vredesnaam over? Bedoelt ze mij? God, hel en moraal, die bestaan toch niet voor een vrouw die verliefd is? Kome wat komen moet. Ik ben geen baas meer over mezelf, mijn wil is niet langer van mij en toch voel ik me zeer rustig en zeker.

Maar toen kwam het grote verraad. De gelukkige week was bijna voorbij en de dagen waren zomaar verdwenen, als de kroonbladen van een uitgebloeide pioenroos die neer-dwarrelen in de wind – in het centrum van de liefde heerste de eeuwigheid, maar aan de periferie van de cirkel vloog de tijd voorbij. En het was de avond van de zevende dag.

Ze dineerden ergens buiten en hij smeed met geld als nooit tevoren, maar die avond kon het haar ergernis niet wekken, ze had iets anders aan haar hoofd. Hij gedroeg zich zo raar, hij was zo afwezig, geïrriteerd af en toe. Hij wilde haar niet recht in de ogen zien, zo vreemd. Toen hij haar die mooie ring met de amethyst gaf, schrok ze slechts, er klopte iets niet, zo had ze zich het felbegeerde geschenk niet voorgesteld. Hij probeerde lieve woorden tegen haar te zeggen, maar was de hele tijd verstrooid en wilde haar niet aankijken: iets klopte er niet.

De ochtend daarop in de bloemenwinkel groeide haar bange voorgevoel uit tot paniek. Juffrouw Jørgensen liep te zeuren, maar ze hoorde nauwelijks wat het mens zei. Er was iets niet in orde. Ten slotte sprong ze op, zei tegen juffrouw Jørgensen dat ze haar bek moest houden, greep haar hoed en holde weg.

Hij was nog in het hotel maar was al bezig zijn koffer te pakken. Hij was van plan ervandoor te gaan. Dat had ze goed aangevoeld.

Lieve oma, ik weet niet welke argumenten je aanvoerde behalve je vrouwentranen, sinds mensenheugenis het bekende wapen van jouw geslacht. In ieder geval gaf hij zich gewonnen. Jullie reden in een rijtuig naar huize Madsen en je rende naar binnen om een koffer te pakken en je ouders gedag te zeggen. De oude Ib protesteerde licht, maar je moeder vroeg hem z'n mond te houden. Nu het ernst werd, koos ze partij voor haar dochter en pakte haar armzalige bezittingen in sneltreinvaart in.

Haar kleine broertjes en zusjes stonden hand in hand met open mond toe te kijken. In vijf minuten was alles gebeurd; het werd een haastig afscheid. Helmuth lichtte voor zijn onbekende schoonmoeder zijn hoed op en glimlachte zo schaapachtig als alleen een vent kan glimlachen.

Tot overmaat van ramp was hij een Duitser, de zak.

Het rijtuig vertrok en weg was ze. Het was de laatste keer dat Dagmar Louise Madsen haar ouders zag. Ze keek niet om toen het stoomschip in de haven van Kolding koers zette richting Kleine Belt. Ze was nog steeds gespannen en ongerust over haar toekomst, ze was nog maar nauwelijks halverwege.

Ze bleven een week in Kopenhagen en ik weet niet hoeveel tranen ze heeft moeten vergieten om hem te vermurwen, maar uiteindelijk kreeg ze haar zin. Ze trouwden op de Duitse ambassade.

In Stockholm gingen ze in een driekamerappartement wonen in de wijk *Klara*. Hij moest diep in de buidel tasten om de flat zo goed mogelijk te meubileren. Dagmar Louise zat tussen al haar blinkend nieuwe spullen en kon haar ogen nauwelijks geloven. Ze was echt getrouwd. Ze was bijna een chique mevrouw. Het kind dat ze in haar schoot droeg, zou in een echt bed geboren worden, haar kind, het kleinkind van

Ib Madsen. Het was bijna te mooi om waar te zijn.

Ze keek naar haar mollige handen met het goud van haar brede trouwringen. Ze was getrouwd, ze droeg ringen, ze was een mevrouw en bijna chique. Haar knokkels waren nog een beetje ruw en rood, maar haar ringen glansden, twee gladde ringen van goud.

De ring met de amethist heeft ze nooit willen dragen.